

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

21 iulie 2016 *

„Trimitere preliminară — Concurență — Articolul 101 alineatul (1) TFUE — Situație pur internă —
Aplicarea unei reglementări naționale similare — Competența Curții — Practică concertată —
Răspunderea unei întreprinderi pentru acțiunile unui prestator de servicii — Condiții”

În cauza C-542/14,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Augstākā tiesa (Curtea Supremă, Letonia), prin decizia din 13 noiembrie 2014, primită de Curte la 27 noiembrie 2014, în procedura

SIA „VM Remonts”, fostă SIA „DIV un Ko”,

SIA „Ausma grupa”

împotriva

Konkurences padome

și

Konkurences padome

împotriva

SIA „Pārtikas kompānija”,

CURTEA (Camera a patra)

compusă din domnul T. von Danwitz, președinte de cameră, domnii C. Lycourgos, E. Juhász și C. Vajda și doamna K. Jürimäe (raportor), judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: domnul M. Aleksejev, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 21 octombrie 2015,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru guvernul leton, de I. Kalniņš și de J. Treijs-Gigulis, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: letona.

- pentru guvernul italian, de G. Palmieri, în calitate de agent, asistată de P. Gentili, avvocato dello Stato;
 - pentru Comisia Europeană, de N. Khan, de C. Giolito și de I. Rubene, în calitate de agenți,
- după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 3 decembrie 2015,
- pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 101 alineatul (1) TFUE.
- 2 Această cerere a fost prezentată în cadrul unor litigii între SIA „VM Remonts”, fostă SIA „DIV un Ko”, și SIA „Ausma grupa”, pe de o parte, și Konkurences padome (Consiliul Concurenței, Letonia), pe de altă parte, respectiv acesta din urmă, pe de o parte, și SIA „Pārtikas kompānija”, pe de altă parte, în legătură cu o pretinsă concertare a acestor întreprinderi cu ocazia participării lor la o procedură de cerere de ofertă organizată de orașul Jūrmala (Letonia).

Cadrul juridic

Dreptul leton

- 3 Potrivit articolului 11 alineatul 1 din Konkurences likums (Legea concurenței) din 4 octombrie 2001 (*Latvijas Vēstnesis*, 2001, nr. 151):

„Sunt interzise și nule, din momentul încheierii, acordurile între operatorii economici care au ca obiect sau ca efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței pe teritoriul Letoniei, inclusiv cele privind:

[...]

- 5) participarea sau neparticiparea la cereri de ofertă și la licitații sau condițiile referitoare la acest tip de acțiuni (sau inacțiuni), cu excepția situațiilor în care concurenții au făcut publică oferta lor comună, iar respectiva ofertă nu are ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței;

[...]”

Litigiul principal și întrebarea preliminară

- 4 Consiliul local al orașului Jūrmala a lansat o procedură de cerere de ofertă privind aprovizionarea cu produse alimentare a instituțiilor de învățământ. DIV un Ko, Ausma grupa și Pārtikas kompānija au depus oferte în cadrul acestei proceduri de cerere de ofertă.
- 5 Pentru a primi asistență juridică pentru pregătirea și pentru prezentarea ofertei sale, Pārtikas kompānija a apelat la SIA „Juridiskā sabiedrība «B&Š partneri»”. Această din urmă societate a apelat, la rândul său, la un subcontractant, SIA „MMD lietas”, care a primit un proiect de ofertă din partea Pārtikas kompānija.

- 6 Din decizia de trimitere reiese că acest proiect a fost pregătit de Pärtikas kompānija în deplină independență, fără concertare cu privire la prețuri cu DIV un Ko sau cu Ausma grupa.
- 7 Din decizia menționată reiese, de asemenea, că MMD lietas s-a angajat în paralel, fără a informa Pärtikas kompānija cu privire la acest aspect, să pregătească oferta DIV un Ko și, respectiv, oferta Ausma grupa. În acest cadru, un angajat al MMD lietas a utilizat oferta Pärtikas kompānija drept referință pentru a realiza ofertele celorlalte două ofertante. Respectivul angajat ar fi întocmit aceste două oferte plecând de la prețurile care figurau în oferta Pärtikas kompānija, astfel încât oferta Ausma grupa să fie cu aproximativ 5 % mai mică decât oferta Pärtikas kompānija, iar oferta DIV un Ko cu 5 % mai mică decât cea a Ausma grupa.
- 8 Prin decizia din 21 octombrie 2011, Consiliul Concurenței a considerat că cele trei întreprinderi ofertante au încălcat articolul 11 alineatul 1 punctul 5 din Legea concurenței, întrucât și-au pregătit ofertele în comun cu scopul de a simula o concurență efectivă între ele. Consiliul Concurenței a considerat că această practică concertată a denaturat concurența și a aplicat o amendă întreprinderilor respective.
- 9 DIV un Ko, Ausma grupa și Pärtikas kompānija au introdus o acțiune având ca obiect anularea acestei decizii. Prin hotărârea din 3 iulie 2013, Administratīvā apgabaltiesa (Curtea Administrativă Regională, Letonia) a anulat decizia menționată în măsura în care se imputa o încălcare Pärtikas kompānija, dar a confirmat aceeași decizie în ceea ce privește celelalte două întreprinderi.
- 10 Astfel, deși instanța respectivă a apreciat că raportul aritmetic existent între prețurile ofertelor celor trei ofertante atesta existența unei practici concertate, ea a considerat, în schimb, că niciun element nu demonstrează că Pärtikas kompānija s-a asociat la această practică.
- 11 DIV un Ko și Ausma grupa au declarat recurs la Augstākā tiesa (Curtea Supremă, Letonia) împotriva hotărârii Administratīvā apgabaltiesa (Curtea Administrativă Regională), în măsura în care aceasta le-a respins acțiunea. Consiliul Concurenței a declarat recurs împotriva hotărârii menționate în măsura în care prin aceasta a fost admisă acțiunea Pärtikas kompānija.
- 12 În acest cadru, instanța de trimitere subliniază că părțile din litigiul principal nu contestă că practica concertată în litigiu nu este susceptibilă să afecteze comerțul dintre statele membre. Ea arată totuși că Legea concurenței a fost elaborată ținând seama de necesitatea de a armoniza dreptul național al concurenței și cel al Uniunii Europene și că temeiul juridic care corespunde în dreptul Uniunii temeiului juridic al acestei legi este constituit, printre altele, din articolele 81 CE și 82 CE (devenite articolele 101 TFUE și 102 TFUE). În ceea ce privește, mai precis, articolul 11 alineatul 1 din legea respectivă, această dispoziție ar prevedea un cadru juridic în esență identic cu cel prevăzut la articolul 101 alineatul (1) TFUE. Aplicarea articolului 11 alineatul 1 menționat nu ar trebui să fie diferită de cea a articolului 101 alineatul (1) TFUE.
- 13 Or, dat fiind că Administratīvā apgabaltiesa (Curtea Administrativă Regională), care este singura competentă să se pronunțe cu privire la fapte, nu a constatat că directorii Pärtikas kompānija autorizaseră acțiunile MMD lietas sau că erau informați cu privire la acestea, instanța de trimitere ridică problema dacă este posibil, într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal, să se impute unei întreprinderi precum Pärtikas kompānija participarea la o practică concertată în sensul articolului 101 alineatul (1) menționat, ca urmare a acțiunilor unui prestator care îi furniza servicii în mod independent, precum MMD lietas.
- 14 Această instanță ridică, în special, problema dacă considerațiile care figurează la punctul 97 din Hotărârea din 7 iunie 1983, *Musique Diffusion française și alții/Comisia* (100/80-103/80, EU:C:1983:158) și la punctul 25 din Hotărârea din 7 februarie 2013, *Slovenská sporiteľňa* (C-68/12, EU:C:2013:71), potrivit cărora imputarea unei încălcări a articolului 101 alineatul (1) TFUE în sarcina unei întreprinderi nu presupune vreo acțiune a asociaților sau a administratorilor principali ai

întreprinderii vizate, nici măcar încunoștințarea acestora, ci acțiunea unei persoane împuternicite să acționeze în numele întreprinderii, sunt pertinente într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal.

- 15 În aceste condiții, Augstākā tiesa (Curtea Supremă) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 101 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, pentru a se constata că o întreprindere a participat la un acord de restrângere a concurenței, trebuie dovedit un comportament personal al unui administrator al întreprinderii sau faptul că acesta a avut cunoștință ori și-a exprimat consimțământul cu privire la comportamentul unei persoane care prestează servicii externalizate întreprinderii și care acționează în același timp în contul altor participanți la un posibil acord interzis?”

Cu privire la întrebarea preliminară

Cu privire la competența Curții

- 16 În decizia de trimitere, Augstākā tiesa (Curtea Supremă) subliniază că practica concertată în discuție în litigiul principal privește o situație pur internă care nu are incidență asupra comerțului dintre statele membre. Articolul 101 alineatul (1) TFUE nu ar fi, așadar, aplicabil litigiului principal. În consecință, trebuie să se verifice dacă Curtea este competentă să răspundă la întrebarea adresată de această instanță.
- 17 În această privință, trebuie amintit că Curtea s-a declarat în mai multe rânduri competentă să statueze asupra cererilor de decizie preliminară referitoare la dispoziții de drept al Uniunii în cazuri în care situația de fapt din litigiul principal se situa în afara domeniului de aplicare al acestui drept, în măsura în care aplicabilitatea respectivelor dispoziții fusese determinată de dreptul național, care se conforma, în soluționarea unor situații pur interne, soluțiilor reținute de dreptul Uniunii. Astfel, în asemenea cazuri, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, există un interes cert al Uniunii ca, pentru evitarea unor viitoare divergențe de interpretare, dispozițiile sau noțiunile preluate din dreptul Uniunii să primească o interpretare uniformă, indiferent care ar fi condițiile în care acestea urmează să fie aplicate (a se vedea printre altele Hotărârea din 14 martie 2013, Allianz Hungária Biztosító și alții, C-32/11, EU:C:2013:160, punctul 20, Hotărârea din 4 decembrie 2014, FNV Kunsten Informatie en Media, C-413/13, EU:C:2014:2411, punctul 18, precum și Hotărârea din 26 noiembrie 2015, Maxima Latvija, C-345/14, EU:C:2015:784, punctul 12).
- 18 În speță, din decizia de trimitere reiese, pe de o parte, că legiuitorul leton a intenționat expres să armonizeze dreptul național al concurenței cu cel al Uniunii, întrucât acest legiuitor a decis, astfel, să aplice un tratament identic situațiilor interne și situațiilor reglementate de dreptul Uniunii. Pe de altă parte, Augstākā tiesa (Curtea Supremă) arată că articolul 11 alineatul 1 din Legea concurenței prevede un cadru juridic în esență identic cu cel prevăzut la articolul 101 alineatul (1) TFUE și că articolul 11 alineatul 1 menționat primește aceeași interpretare precum articolul 101 alineatul (1) TFUE.
- 19 În aceste condiții, Curtea este competentă să răspundă la întrebarea adresată.

Cu privire la fond

- 20 Prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 101 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că o întreprindere poate fi considerată răspunzătoare pentru o practică concertată ca urmare a acțiunilor unui prestator independent care îi furnizează servicii.

- 21 În această privință, trebuie subliniat, cu titlu prealabil, că această întrebare nu vizează normele privind aprecierea probelor și nivelul probatoriu necesar, care, în lipsa unor norme ale Uniunii în materie, intră, în principiu, sub incidența autonomiei procedurale a statelor membre (a se vedea Hotărârea din 21 ianuarie 2016, Eturas și alții, C-74/14, EU:C:2016:42, punctele 29-37), ci elementele constitutive ale încălcării care trebuie să fie întrunite pentru a constata că o întreprindere este răspunzătoare pentru o practică concertată.
- 22 În continuare, trebuie amintit că, în contextul dreptului concurenței al Uniunii, o întreprindere trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică, chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice (Hotărârea din 12 iulie 1984, Hydrotherm Gerätebau, 170/83, EU:C:1984:271, punctul 11, precum și Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia, C-97/08 P, EU:C:2009:536, punctul 55).
- 23 În aceste condiții, trebuie subliniat, în primul rând, că Hotărârea din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia (100/80-103/80, EU:C:1983:158) și Hotărârea din 7 februarie 2013, Slovenská sporiteľňa (C-68/12, EU:C:2013:71) au fost pronunțate de Curte în cauze în care întreprinderi erau trase la răspundere pe baza acțiunilor angajaților lor. Or, un angajat își îndeplinește funcțiile în beneficiul și sub îndrumarea întreprinderii pentru care lucrează și se consideră, astfel, că se integrează în unitatea economică constituită de această întreprindere (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 septembrie 1999, Becu și alții, C-22/98, EU:C:1999:419, punctul 26).
- 24 În scopul constatării încălcărilor dreptului concurenței al Uniunii, eventualele acțiuni anticoncurențiale ale unui angajat pot, așadar, să fie atribuite întreprinderii din care face parte, ea fiind, în principiu, considerată răspunzătoare pentru acestea.
- 25 În schimb, în măsura în care un prestator oferă servicii pe o piață dată, în mod independent, în schimbul unei remunerații, acesta trebuie să fie perceput, în scopul aplicării unor norme având ca obiect sancționarea comportamentelor anticoncurențiale, ca o întreprindere distinctă de cele cărora le furnizează serviciile sale, iar acțiunile unui astfel de prestator nu pot fi atribuite, de la bun început, uneia dintre aceste întreprinderi.
- 26 Raportul dintre o întreprindere și angajații săi nu este, așadar, în principiu, comparabil cu cel existent între această întreprindere și prestatorii de servicii care îi furnizează servicii, astfel încât considerațiile care figurează la punctul 97 din Hotărârea din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia ((100/80-103/80, EU:C:1983:158) și la punctul 25 din Hotărârea din 7 februarie 2013, Slovenská sporiteľňa (C-68/12, EU:C:2013:71) nu pot fi transpuse acestei din urmă situații.
- 27 În aceste condiții, nu poate fi exclus ca, în anumite împrejurări, un prestator care se prezintă ca fiind independent să opereze în realitate sub îndrumarea sau sub controlul unei întreprinderi care utilizează serviciile sale. Situația menționată s-ar regăsi, de exemplu, în împrejurări în care acesta ar dispune de o autonomie și de o flexibilitate limitată sau nu ar dispune deloc de acestea în ceea ce privește modul de exercitare a activității convenite, pretinsa sa independență disimulând un raport de muncă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 decembrie 2014, FNV Kunsten Informatie en Media, C-413/13, EU:C:2014:2411, punctele 35 și 36). Pe de altă parte, o astfel de îndrumare sau un astfel de control ar putea fi deduse din existența unor legături organizatorice, economice și juridice speciale între prestatorul în cauză și utilizatoarea serviciilor, asemenea relației dintre societățile-mamă și filialele acestora (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2015, Fresh Del Monte Produce/Comisia și Comisia/Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P și C-294/13 P, EU:C:2015:416, punctele 75 și 76, precum și jurisprudența citată). În astfel de împrejurări, întreprinderea utilizatoare ar putea fi considerată răspunzătoare pentru eventualele acțiuni ale prestatorului.

- 28 În al doilea rând, trebuie subliniat că, presupunând că prestatorul în cauză este într-adevăr independent, aspect a cărui verificare este de competența instanței naționale, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, practica concertată în care este implicat acest prestator poate fi imputată întreprinderii care utilizează serviciile sale doar în anumite condiții.
- 29 În această privință, trebuie amintit că Curtea a hotărât că o întreprindere poate fi considerată răspunzătoare pentru acorduri sau practici concertate având un obiect anticoncurențial în cazul în care a intenționat să contribuie prin propriul comportament la obiectivele comune urmărite de toți participanții și cunoștea comportamentele materiale urmărite sau puse în aplicare de alte întreprinderi pentru atingerea acelorași obiective sau că putea să le prevadă în mod rezonabil și că era pregătită să accepte riscul care decurge din acestea (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Participazioni, C-49/92 P, EU:C:1999:356, punctul 87).
- 30 Astfel, întreprinderii utilizatoare i se poate, printre altele, imputa practica concertată în litigiu în cazul în care avea cunoștință despre obiectivele anticoncurențiale urmărite de concurenții săi și de prestator și intenționa să contribuie la acestea prin propriul comportament. Deși o astfel de condiție este, desigur, îndeplinită în cazul în care întreprinderea respectivă avea intenția, prin intermediul prestatorului său, să divulge informațiile sale comerciale sensibile concurenților săi sau în cazul în care a aprobat expres sau tacit ca acesta să divulge informațiile comerciale sensibile menționate concurenților (a se vedea prin analogie Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, EU:C:2004:6, punctele 82-84, precum și Hotărârea din 21 ianuarie 2016, Eturas și alții, C-74/14, EU:C:2016:42, punctul 28), această situație nu se regăsește în cazul în care prestatorul respectiv, fără a informa întreprinderea utilizatoare despre acest lucru, a utilizat informațiile comerciale sensibile ale acesteia din urmă pentru a realiza ofertele concurenților menționați.
- 31 Practica concertată în litigiu poate, de asemenea, să fie imputată aceleiași întreprinderi utilizatoare în cazul în care aceasta putea să prevadă în mod rezonabil că prestatorul la care a recurs urma să divulge informațiile sale comerciale concurenților săi și era pregătită să accepte riscul aferent.
- 32 Revine instanței naționale sarcina de a verifica, în conformitate cu normele dreptului său național privind aprecierea probelor și nivelul probatoriu necesar, dacă, în împrejurările din cauza principală, una dintre aceste condiții este îndeplinită.
- 33 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 101 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că o întreprindere poate, în principiu, să fie considerată răspunzătoare pentru o practică concertată ca urmare a acțiunilor unui prestator independent care îi furnizează servicii doar în cazul în care este îndeplinită una dintre următoarele condiții:
- prestatorul opera, în realitate, sub îndrumarea sau sub controlul întreprinderii trase la răspundere sau
 - respectiva întreprindere avea cunoștință despre obiectivele anticoncurențiale urmărite de concurenții săi și de prestator și intenționa să contribuie la acestea prin propriul comportament sau
 - întreprinderea menționată putea să prevadă în mod rezonabil acțiunile anticoncurențiale ale concurenților săi și ale prestatorului și era pregătită să accepte riscul aferent.

Cheltuieli de judecată

- 34 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

Articolul 101 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că o întreprindere poate, în principiu, să fie considerată răspunzătoare pentru o practică concertată ca urmare a acțiunilor unui prestator independent care îi furnizează servicii doar în cazul în care este îndeplinită una dintre următoarele condiții:

- **prestatorul opera, în realitate, sub îndrumarea sau sub controlul întreprinderii trase la răspundere sau**
- **respectiva întreprindere avea cunoștință despre obiectivele anticoncurențiale urmărite de concurenții săi și de prestator și intenționa să contribuie la acestea prin propriul comportament sau**
- **întreprinderea menționată putea să prevadă în mod rezonabil acțiunile anticoncurențiale ale concurenților săi și ale prestatorului și era pregătită să accepte riscul aferent.**

Semnături